

Instytucja zamiany kary grzywny na pracę społecznie użyteczną

Słowa kluczowe: kara grzywny, prawo karne, kodeks karny, praca społecznie użyteczna

Praca społecznie użyteczna jest stosunkowo nową instytucją, podobną do instytucji pracy na rachunek grzywny, którą przewidywał Kodeks karny z 1932 r., i która została wprowadzona do polskiego ustawodawstwa karnego w 1995 roku, a więc na krótko przed wejściem w życie obecnego Kodeksu karnego. Przepis art. 45 k.k.w., dotyczący pracy społecznie użytecznej nie miał swoich odpowiedników w Kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r., według którego w wypadku bezskuteczności postępowania egzekucyjnego, sąd zarządzał wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności¹.

Wyrazem dążenia do zminimalizowania zjawiska zastępowania grzywny karą pozbawienia wolności stało się utworzenie instytucji pracy społecznie użytecznej, a więc możliwości zastosowania dolegliwości wobec skazanych nie płacących grzywny, przy jednoczesnym uniknięciu kary zastępczej, związanej z pozbawieniem wolności². Praca społecznie

1 S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 161.

2 J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2009, s. 74.

użyteczna nie wywołuje zatem charakterystycznych dla pozbawienia wolności konsekwencji zarówno wobec skazanego, jak i jego rodziny³.

Jak podkreśla W. Dadak początkowo instytucja pracy społecznie użytecznej stosowana była sporadycznie. W pierwszych dwóch latach stanowiła niespełna 1% skazań na grzywnę (rok 1995 to 0,9% a 1996–0,8%), podczas gdy w roku 1999 i w latach następnych liczba ta wzrosła do 10%⁴.

Obecnie praca społecznie użyteczna jest stosowana z powodzeniem w wielu krajach, zwłaszcza tam, gdzie kara grzywny jest karą dominującą⁵.

Orzeczenie pracy społecznie użytecznej, zgodnie z art. 45 § 1 k.k.w. może nastąpić gdy:

- grzywna podlegająca zamianie nie przekracza 120 stawek dziennych, oraz
- egzekucja grzywny okazała się bezskuteczna lub z okoliczności wynika, że byłaby bezskuteczna⁶.

W wyniku nowelizacji z 2011 r. zrezygnowano z warunku uzyskania zgody skazanego – wymóg zgody skazanego, dotyczący zamiany kary grzywny na pracę społecznie użyteczną był związany z dążeniem polskiego ustawodawcy, by omawianą instytucję dostosować do zakazu pracy przymusowej, wyrażonego w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych: w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. a także w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.⁷ Obowiązek wykonywania pracy nie może być bowiem nakładany i stosowany jako sankcja karna. Skazany może zatem odmówić wykonania kary grzywny w tej formie, ale musi mieć świadomość, iż konsekwencją tej decyzji będzie zastosowanie przez sąd zastępczej kary pozbawienia wolności. Nie oznacza to jednak, że proponowana przez sąd zamiana kary grzywny na pracę społecznie użyteczną ma charakter przymusowego realizowania obowiązku pracy⁸.

Zastosowanie pracy społecznie użytecznej może nastąpić bez przeprowadzania postępowania egzekucyjnego. W razie zamiany przez sąd kary grzywny na pracę społecznie użyteczną z pominięciem egzekucji,

3 W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011, s. 230.

4 J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, *Alternatywy...*, s. 89.

5 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 231.

6 R. Giętkowski, *Zamiana grzywny na pracę społecznie użyteczną*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 5, s. 88.

7 *Ibidem*.

8 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 230.

w uzasadnieniu postanowienia konieczne jest wykazanie, że z okoliczności sprawy wynika, iż byłaby ona bezskuteczna. Termin „z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna” należy rozumieć jako całościowy kształt okoliczności ujawnionych w postępowaniu, mających wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, ustalonych na podstawie dowodów przeprowadzonych w toku postępowania. Mogą to być zarówno okoliczności ujawnione na rozprawie, jak i dowody wniesione przez stronę do procesu karnego w postępowaniu sądowym czy przygotowawczym⁹. Jak podnosi W. Grzeszczyk; całościowy kształt okoliczności ujawnionych w postępowaniu, mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy oznacza, że organ wydający orzeczenie, nie może pominąć żadnej z tych okoliczności. Tym samym okoliczności nieujawnione w toku postępowania, nie mogą być podstawą rozstrzygnięcia¹⁰. Ujawnienie okoliczności może nastąpić przez odczytanie protokołu oraz innych dokumentów sporządzonych w ramach postępowania karnego¹¹. Sąd na podstawie materiału dowodowego sprawy jest w stanie określić konieczność wszczęcia postępowania egzekucyjnego lub zaniechanie takiej czynności.

Bezskuteczność egzekucji powinna być stwierdzona w protokole sporządzonym przez komornika, którego odpis, jako dowód dołącza się do akt sprawy. Protokół komornika powinien zawierać oznaczenie miejsca i czasu czynności, imiona i nazwiska stron oraz innych osób uczestniczących w czynności, sprawozdanie z przebiegu czynności, wnioski i oświadczenia a także podpisy obecnych, wzmiankę o odczytaniu protokołu oraz podpis komornika. Do protokołu powinny być wpisane, składane w postępowaniu egzekucyjnym, wnioski i oświadczenia wnoszone przez strony, uczestników postępowania czy inne osoby. Protokół sporządzony przez komornika jest dokumentem urzędowym. Strony i uczestnicy postępowania mogą żądać jego sprostowania lub uzupełnienia najpóźniej przy następnej czynności egzekucyjnej, o której zostały zawiadomione¹². Możliwość orzeczenia pracy społecznie użytecznej bez przeprowadzania postępowania egzekucyjnego, w przypadku bezskuteczności egzekucji,

9 M. Wysocka, *Nowelizacja kodeksu karnego wykonawczego w zakresie zastępczych form wykonania kary grzywny*, [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, red. L. Bogunia, t. XX, Wrocław 2006, s. 321.

10 W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 104.

11 Z. Gostyński, J. Bratoszewski, [w:] *Komentarz. Kodeks postępowania karnego*, red. Z. Gostyński, t. I, Warszawa 2003, s. 646.

12 M. Wysocka, *Nowelizacja...*, s. 319.

ma na celu obniżenie kosztów i skrócenie czasu trwania postępowania wykonawczego.

W doktrynie zarysowały się odmienne stanowiska co do tego, czy bezskuteczność egzekucji powinna dotyczyć całej grzywny, czy też jej części. Zdaniem W. Wróbla, określona w art. 45 § 1 k.k.w. granica stawek dziennych, nie odnosi się do liczby stawek orzeczonych w wyroku, lecz do liczby stawek podlegających wykonaniu. Zdaniem Autora może zaistnieć sytuacja, gdy sprawca uišci część grzywny, albo część grzywny zostanie Źięgnięta w drodze egzekucji. Wówczas pozostała część grzywny może zostać zamieniona na pracę społecznie użyteczną¹³. Odmienny pogląd wyraził K. Postulski, który stwierdził, że wskazana w omawianym przepisie liczba stawek, odnosi się do liczby stawek określonych w wyroku skazującym. Autor uważa, że art. 45 § 1 k.k.w. dotyczy bezskuteczności egzekucji kary grzywny jako całości¹⁴. Wojciech Dadak natomiast, wskazał na istnienie dwóch sytuacji dotyczących bezskuteczności egzekucji: gdy skazany nie wykonał grzywny w jakimkolwiek zakresie oraz gdy polecenie egzekucyjne dotyczyło jedynie niewykonanej grzywny. W pierwszym przypadku bezskuteczność egzekucji wystąpi, gdy komornik nie zdoła Źięgnąć grzywny w całości, w drugim, gdy nie zdoła Źięgnąć całości kwoty będącej przedmiotem polecenia egzekucyjnego. O bezskuteczności egzekucji przesądza nieŹięgnięcie kwoty, będącej przedmiotem polecenia egzekucyjnego. Jeřli zatem poleceniem objęta była cała grzywna, wówczas egzekucja będzie nieskuteczna, gdy nie zostanie Źięgnięta w całości. Natomiast gdy skazany uišcił część grzywny, a następnie wszczęto egzekucję, bezskuteczność będzie miała miejsce w przypadku nieŹięgnięcia całej kwoty wskazanej w poleceniu egzekucyjnym¹⁵.

Należy wyraźnie podzielić pogląd, który wyraził K. Postulski, że przez określony w art. 45 § 1 k.k.w. wymiar kary grzywny (maksymalnie 120 stawek), która może być zamieniona na pracę społecznie użyteczną, należy rozumieć wymiar tej grzywny wskazany w wyroku. Zdaniem Autora nie jest możliwa zamiana na pracę społecznie użyteczną grzywny, orzeczonej w wymiarze powyżej 120 stawek dziennych, Źięgniętej częściowo

13 W. Wróbel, *Grzywna w nowym kodeksie karnym, Nowa kodyfikacja karna*, [w:] *Kodeks karny. Krótkie komentarze*, z. 15, Warszawa 1998, s. 41.

14 K. Postulski, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 1998, s. 138.

15 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 185.

w drodze egzekucji i wynoszącej, w chwili stwierdzenia bezskuteczności dalszej egzekucji nie więcej niż 120 stawek dziennych. Treść art. 45 § 1 k.k.w. wskazuje na bezskuteczność egzekucji jako całości. Przepis ten nie wspomina o ściągnięciu w drodze egzekucji tylko części grzywny, tak jak ma to miejsce na przykład w art. 46 § 4 k.k.w.¹⁶

Wykonanie pracy społecznie użytecznej odbywa się na podstawie przepisów dotyczących realizowania obowiązku pracy związanej z karą ograniczenia wolności. Praca społecznie użyteczna to nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne. Cel społeczny to cel społecznie użyteczny, który przynosi korzyść określonej wspólnocie ludzi¹⁷. Skazany nie otrzymuje żadnego wynagrodzenia za pracę. Obowiązek pracy ma wzbudzać w skazanym wolę kształtowania społecznie pożądanym postaw, zwłaszcza poczucia odpowiedzialności i przestrzegania porządku prawnego. Wykonywanie pracy przez skazanego, zgodnie z art. 56 § 2 i 3 k.k.w. może odbywać się w:

- fundacjach, stowarzyszeniach, instytucjach czy organizacjach użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną,
- jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej,
- podmiotach leczniczych (w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej),
- młodzieżowych ośrodkach socjoterapii,
- młodzieżowych ośrodkach wychowawczych,
- placówkach oświatowo-wychowawczych,
- instytucjach lub organizacjach, reprezentujących społeczność lokalną,
- państwowych lub samorządowych jednostkach organizacyjnych,
- podmiotach, dla których organ samorządu terytorialnego jest organem założycielskim, a także
- spółkach prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa¹⁸.

Artykuł 54 k.k.w. określa miejsce wykonywania pracy. Pracę społecznie użyteczną wykonuje się w miejscu zamieszkania lub zatrudnienia skazanego, albo w niewielkiej odległości od tego miejsca, chyba że ważne względy przemawiają za jej wykonaniem w innym miejscu. Pojęcie „niewielka odległość” jest pojęciem względnym i trudno go dokładnie

¹⁶ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 272.

¹⁷ S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2003, s. 165.

¹⁸ J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 293.

sprecyzować. Sąd interpretując pojęcie „niewielka odległość” powinien zatem uwzględnić szereg istotnych czynników: warunki drogowe, komunikacyjne, możliwości czasowe i zdrowotne skazanego – mając na względzie, by wykonanie pracy nie stwarzało skazanemu dodatkowych dolegliwości, które nie są bezpośrednio z pracą związane¹⁹. Przytoczony przepis stanowi również, że praca może być wykonywana w miejscu położonym w większej niż niewielka odległość od miejsca zamieszkania lub zatrudnienia skazanego, jednak muszą zaistnieć „ważne względy”. Chodzi o sytuacje wyjątkowe, na przykład możliwość wykonania pracy jedynie w znacznej odległości (na skutek braku pracy w miejscu zamieszkania lub zatrudnienia) czy konieczność odizolowania skazanego od środowiska, które wywiera na niego ujemny wpływ²⁰.

Zamiana kary grzywny na pracę społecznie użyteczną następuje w formie postanowienia. O zamianie grzywny na pracę orzeka sąd, określony w art. 3 § 1 lub 1a k.k.w.²¹. W procesie kontroli i organizacji wykonywania przez skazanego pracy społecznie użytecznej istotną rolę odgrywają sędziowie kuratorzy zawodowi, których zakres kompetencji w tym przedmiocie określają art. 55 § 2, 57 i 60 k.k.w. Sądowy kurator zawodowy ma prawo, podobnie jak sąd, w każdym czasie żądać wyjaśnień od skazanego, dotyczących wykonywania pracy społecznie użytecznej i wzywać go w tym celu do osobistego stawiennictwa. Sądowy kurator zawodowy w terminie 7 dni od doręczenia orzeczenia wzywa skazanego oraz poucza go o jego prawach, obowiązkach a także o konsekwencjach dotyczących uchylania się od odbywania kary. Termin 7-dniowy jest terminem danym kuratorowi na podjęcie czynności, których efektem będzie wysłanie skazanemu wezwania do stawiennictwa w sądzie, a nie jako termin, w którym skazany ma stawić się w sądzie. Termin ten jest liczony od daty otrzymania przez kuratora z sądu, który wydał wyrok w pierwszej instancji, odpisu tego wyroku²².

Sądowy kurator zawodowy określa, po wysłuchaniu skazanego – rodzaj, miejsce i termin rozpoczęcia pracy, o czym niezwłocznie informuje właściwy organ gminy i podmiot, na rzecz którego będzie wykonywana

19 R. Giętkowski, *Zamiana...*, s. 93.

20 J. Zagórski, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce*, Łódź 2004, s. 62.

21 K. Postulski, *Kodeks...*, s. 273.

22 *Ibidem*.

praca²³. Określenie rodzaju, miejsca i terminu rozpoczęcia pracy nie może nastąpić, jeśli skazany nie stawi się na wezwanie kuratora, bez względu na to, czy było to niestawiennictwo usprawiedliwione czy też nie. Zgodnie z przepisem zawartym w art. 57 § 2 k.k.w., jeśli skazany nie stawi się na wezwanie (przesłane za zwrotnym potwierdzeniem odbioru) lub pouczony o prawach, obowiązkach i konsekwencjach związanych z wykonywaniem nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne nie wyrazi zgody na podjęcie pracy, czy też uchyła się od obowiązku pracy, wówczas kurator kieruje do sądu wnioskiem o orzeczenie kary zastępczej. Pouczenie skazanego powinno być udokumentowane i potwierdzone jego podpisem, co umożliwi powołanie się na ewentualny zarzut uchylania się skazanego od pracy. Obowiązkiem organu, w którym skazany wykonuje pracę społecznie użyteczną jest niezwłoczne informowanie sądowego kuratora zawodowego o istotnych okolicznościach dotyczących przebiegu pracy: liczbie godzin przepracowanych przez skazanego, rodzaju wykonywanej przez niego pracy, opuszczeniu stanowiska pracy bez usprawiedliwienia czy niepodjęciu przydzielonej pracy.

Określenie miejsca, rodzaju i terminu rozpoczęcia pracy jest decyzją kuratora, która podlega kontroli sądu, dlatego powinna być sporządzona na piśmie wraz z uzasadnieniem oraz ogłoszona lub doręczona skazanemu. Skazanemu przysługuje bowiem prawo wniesienia skargi w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia lub doręczenia decyzji²⁴.

Zamiana grzywny na pracę ma charakter fakultatywny, co oznacza, że sąd ma swobodę w przedmiocie dokonania, lub nie takiej zamiany²⁵. Zwrot „sąd może” w art. 45 § 1 k.k.w. należy rozumieć jako możliwość, a nie konieczność orzeczenia pracy społecznie użytecznej.

Praca społecznie użyteczna jest określana w miesiącach, przy czym, nawiązując do art. 45 § 1 k.k.w. zamieniona na tę pracę grzywna nie może przekraczać 120 stawek dziennych. Praca społecznie użyteczna zatem, może być orzeczona w wymiarze od jednego do dwunastu miesięcy, przy czym 10 stawek dziennych grzywny odpowiada miesiącowi pracy społecznie użytecznej, z zaokrągleniem do pełnego miesiąca. W świetle art. 45 § 3 k.k.w. jeśli grzywna określona jest kwotowo, maksymalny

23 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. z późn. zmianami.

24 K. Postulski, *Kodeks...*, s. 317.

25 W. Ginalski, *Instytucja zamiany grzywny na pracę społecznie użyteczną*, [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, red. L. Bogunia, t. IV, Wrocław 1999, s. 248.

wymiar grzywny podlegającej zamianie wynosi 240 000 zł., a miesiąc pracy społecznie użytecznej jest równoważny grzywnie w kwocie 20 000 zł.²⁶. Nie jest możliwa zamiana na pracę społecznie użyteczną łącznej kary grzywny, która przekracza 120 stawek dziennych, nawet wówczas, gdy powstała ona z połączenia grzywien, z których żadna nie przekraczała tego wymiaru. Wykonaniu podlega bowiem kara łączna, a nie kary jednostkowe, z których ona powstała²⁷.

Trafnie podnosi W. Dadak, iż rozwiązanie polegające na ograniczeniu wysokości grzywny, którą można odpracować do 120 stawek, powoduje, że w przypadku wyższych grzywien jedyną formą wykonania grzywny staje się zastępcza kara pozbawienia wolności. Drugą kwestią, na którą Autor zwraca uwagę jest czas wykonywania pracy. Ponieważ czas ten nie może być krótszy niż 20 i dłuższy niż 40 godzin, maksymalna liczba godzin pracy społecznie użytecznej wynosi 480. Zdaniem Autora to bardzo wysoka granica, która w ustawodawstwach innych państw jest znacznie niższa²⁸. Dla porównania liczba godzin pracy w Holandii, Wielkiej Brytanii czy Francji wynosi 240, w Portugalii – 180, a w Norwegii czy Danii – 280 godzin²⁹.

Określenie przez sąd czasu pracy w stosunku miesięcznym, powoduje że pracę można wykonywać w sposób elastyczny (kilka dni w wyższym wymiarze a kilka w niższym). Ma to szczególne znaczenie w przypadku zatrudnionych skazanych, którzy wykonywanie pracy społecznie użytecznej mogą dostosować do swojego zatrudnienia³⁰.

Rozpoczęcie zastępczej formy wykonania grzywny w postaci pracy społecznie użytecznej następuje w dniu, w którym skazany przystąpił do wykonywania wskazanej pracy.

Wykonywanie nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne może odbywać się w dni ustawowo wolne od pracy i dni wolne od pracy u danego podmiotu, na rzecz którego jest ona wykonywana³¹.

Artykuł 45 k.k.w. zawiera regulację dotyczącą okresu wykonywania pracy w zamian za grzywnę i czasu tej pracy. Autor W. Dadak wskazuje na problem stygmatyzacji związanej z wykonywaniem pracy w miejscach publicznych, zwłaszcza w niewielkich społecznościach. Praca w takich

26 M. Melezini, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 329.

27 K. Postulski, *Kodeks...*, s. 274.

28 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 240.

29 J. Giezek, *Kodeks...*, s. 293.

30 *Ibidem*.

31 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. z późn. zm.

warunkach wydatnie zwiększa dolegliwość sankcji, co powinno być, zdaniem Autora, uwzględniane w ramach określania wymiaru i rodzaju pracy³².

Zamiana grzywny na pracę społecznie użyteczną jest niemożliwa, gdy skazany dotknięty jest chorobą lub kalectwem, jest w podeszłym wieku oraz gdy w miejscu jego zamieszkania nie ma odpowiedniej dla skazanego pracy (uwzględniając wiek, stan zdrowia, umiejętności i posiadane kwalifikacje).

Jeżeli skazanym jest osoba do lat 18, to zgodnie z prawem pracy, należy traktować ją jako osobę młodocianą. Nie wolno również zatrudniać kobiet przy pracach szczególnie uciążliwych czy szkodliwych dla zdrowia, a czas ich pracy nie może przekraczać 8 godzin³³.

W niektórych przypadkach omawiana zamiana wydaje się nie tyle niemożliwa, co niecelowa. Niecelowość stosowania pracy społecznie użytecznej jest podyktowana szczególną sytuacją osobistą lub rodzinną skazanego np. opieką nad małymi dziećmi czy osobą chorą lub brakiem stałego miejsca zamieszkania. Zdaniem R. Giętkowskiego, powyższej zamiany należałoby również unikać w przypadku osób młodocianych, uczących się lub podejmujących dopiero zatrudnienie. Mogłoby się bowiem okazać, że wykonywanie pracy odrywałoby ich od nauki a zwiększenie liczby godzin pracy (w przypadku osoby pracującej) mogłoby młodocianego zniechęcić do pracy w ogóle³⁴.

Odmienne stanowisko zajął K. Dąbkiewicz, który uważa, że praca społecznie użyteczna w przypadku młodocianego spełnia istotne funkcje wychowawcze, odpowiadające dyrektywie zawartej w art. 54 § 1 k.k. i jest zarazem oznaką braku pobłażliwości dla faktu naruszenia prawa. Zdaniem Autora oddziaływanie pracy na sprawcę i jej sens polega na wywołaniu u skazanego przekonania, że naruszenie prawa jest naganne i nieopłacalne. Wykonanie pracy społecznie użytecznej ma zatem cel prewencyjny i wychowawczy. Wzbudza również w młodocianym poczucie odpowiedzialności i obowiązku³⁵.

Przepis zawarty w art. 45 § 1 k.k.w. wskazuje, że sąd ustalając wymiar godzin pracy kieruje się dyrektywami zawartymi w art. 53 k.k.:

32 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 231.

33 A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 282.

34 R. Giętkowski, *Zamiana...*, s. 90.

35 K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 188.

dyrektywą stopnia winy, by dolegliwość kary nie przewyższała stopnia zawinienia; dyrektywą stopnia społecznej szkodliwości, by przeciwdziałać wymierzeniu kary zbyt łagodnej, gdy stopień społecznej szkodliwości był znaczny i zbyt surowej, gdy stopień społecznej szkodliwości był znikomy; dyrektywą prewencji indywidualnej, by osiągnąć cele zapobiegawcze i wychowawcze względem sprawcy, a także dyrektywą prewencji generalnej, by w świadomości obywatelskiej kształtować przekonanie, że każdy sprawca jest karany w granicach winy. Przepis ten wymienia zatem ściśle określone wskazówki, którymi sąd ma obowiązek kierować się przy wymiarze kary, jednocześnie formułując zasadę swobodnego uznania sędziowskiego w tym przedmiocie³⁶.

W wyniku nowelizacji z 2011 r. uchylony został przepis, który pozwalał na stosowanie korzystniejszych dla skazanego przeliczników przy zamianie kary grzywny na pracę społecznie użyteczną (i na zastępczą karę pozbawienia wolności). Uchylony także został przepis pozwalający na zamianę wykonania orzeczonej zastępczej kary pozbawienia wolności na pracę społecznie użyteczną. Zniesiona także została możliwość odroczenia i przerwy w wykonaniu pracy.

Właściwy organ gminy jest zobowiązany wyznaczyć podmiot, który ma obowiązek przyjąć skazanego do pracy. Podmiot ten ma także obowiązek umożliwienia skazanemu wykonania tej pracy a także pouczenia go o obowiązku pracy sumiennej i przestrzegania porządku i dyscypliny w miejscu pracy³⁷.

Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej oraz ministrem właściwym do spraw pracy, określa w drodze rozporządzenia tryb wyznaczania przez właściwy organ gminy podmiotów, w których skazany może realizować obowiązek pracy. Rozporządzenie to zawiera także dane dotyczące organizowania miejsc pracy i przydziału pracy oraz kontroli skazanych³⁸.

W postanowieniu z dnia 17 grudnia 2002 r. Sąd Najwyższy słusznie stwierdził, że w razie zamiany kary grzywny na pracę społecznie użyteczną, przy dokonywaniu następnie zamiany grzywny na zastępczą karę pozbawienia wolności, z uwagi na niezrealizowanie przez skazanego pracy, należy za podstawę kary zastępczej brać jedynie część grzywny, która nie została

36 M. Wysocka, *Nowelizacja...*, s. 323.

37 A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks...*, s. 283.

38 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. z późn. zm.

uregulowana w wyniku niestosowania się skazanego do wymogów tej pracy. Zatem przy zarządzaniu kary zastępczej pozbawienia wolności istotne jest określenie czasu, w jakim skazany wykonywał pracę społecznie użyteczną za nieuiszczoną grzywnę. W przeciwnym razie skazany ponosiłby karę podwójną, bardziej dotkliwą niż ta, która jest określona w wyroku³⁹.

Wykonanie kary grzywny w postaci pracy społecznie użytecznej napotyka na trudności w jej organizacji. Podstawowy problem to stworzenie miejsc pracy dla skazanych. W budżetach miast i gmin brakuje bowiem środków, które samorządy mogłyby przekazać placówkom użyteczności publicznej w celu tworzenia miejsc pracy dla skazanych. Jak podkreśla J. Zagórski częste przypadki odmowy zatrudniania skazanych skutkują długotrwałym oczekiwaniem na ustalenie miejsca pracy⁴⁰. Wymogi dotyczące zatrudniania skazanych nakładają bowiem na pracodawców szereg obowiązków, związanych z przygotowaniem zatrudnienia, kosztami ubezpieczenia czy odpowiedniego przeszkolenia. Koszty te mogą powodować, że zatrudnienie skazanych staje się nieefektywne ekonomicznie dla pracodawcy. Brak bowiem odpowiedniego systemu, który spowodowałby, że praca skazanych będzie dla podmiotu zatrudniającego opłacalna ekonomicznie. Jak słusznie podkreśla W. Dadak każda z form wykonania grzywny, oprócz formy właściwej, wymaga pewnych kosztów. Jednak w przypadku pracy społecznie użytecznej są one znacznie niższe od tych, które powstają na skutek orzeczenia zastępczej kary pozbawienia wolności⁴¹. Działalność instytucji zatrudniającej dezorganizują także przypadki uchylania się skazanych od nałożonego na nich obowiązku świadczenia pracy⁴². Jak podnosi S. Lelental nieprawidłowości występują również na etapie zatrudniania skazanych. Zdarza się, że urzędy czy zakłady pracy nieterminowo informują sądy o przebiegu pracy. Brak bowiem pracownika odpowiedzialnego za współpracę z sądem, który informowałby kuratora sądowego o wypadkach uchylania się skazanych od pracy. Zdaniem Autora także i sądy nie zawsze odpowiednio szybko reagują na zgłaszane przypadki uchylania się skazanych od pracy⁴³.

39 K. Postulski, *Kodeks...*, s. 275.

40 J. Zagórski, *Praca skazanych podczas wykonywania kar pozbawienia wolności i ograniczenia wolności w zamian za nieściągalną grzywnę*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 27, s. 9.

41 W. Dadak, *Grzywna...*, s. 231.

42 *Ibidem*.

43 S. Lelental, *Kodeks...*, s. 163.

Pomimo powyższych trudności, praca społecznie użyteczna ma wiele zalet. Jest ważnym instrumentem kryminalno-politycznym⁴⁴. Realizowana właściwie, zapobiega stosowaniu zastępczych kar pozbawienia wolności w stosunku do skazanych za przestępstwa o małym stopniu szkodliwości społecznej, nie wykazujących znacznego stopnia demoralizacji. Nie jest zatem uzasadnione, by wobec takich osób stosować środek represji w postaci pozbawienia wolności.

Reasumując, praca społecznie użyteczna pozwala na uniknięcie konsekwencji izolacji więziennej – takich jak demoralizacja czy oderwanie od naturalnego środowiska (rodziny). Sprzyja także obniżeniu kosztów postępowania wykonawczego i zmniejszeniu przeludnienia w zakładach karnych.

Bibliografia

- Dađak W., *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Gostyński Z., Bratoszewski J., [w:] *Komentarz. Kodeks postępowania karnego*, red. Z. Gostyński, t. I, Warszawa 2003.
- Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Giętkowski R., *Zamiana grzywny na pracę społecznie użyteczną*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 5.
- Ginalski W., *Instytucja zamiany grzywny na pracę społecznie użyteczną*, [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, red. L. Bogunia, t. IV, Wrocław 1999.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Grześkowiak A., Wiak K., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Jakubowska-Hara J., Skupiński J., *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2009.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2001.
- Melezini M., *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010.
- Pawela S., *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2003.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Postulski K., [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 1998.
- Wróbel W., *Grzywna w nowym kodeksie karnym*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, z. 15, Warszawa 1998.

44 *Ibidem*.

Wysocka M., *Nowelizacja kodeksu karnego wykonawczego w zakresie zastępczych form wykonania kary grzywny*, [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, red. L. Bogunia, t. XX, Wrocław 2006.

Zagórski J., *Praca skazanych podczas wykonywania kar pozbawienia wolności i ograniczenia wolności w zamian za nieściągalną grzywnę*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2000, nr 27.

Zagórski J., *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce*, Łódź 2004.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku z późn. zm.

ABSTRAKT

AGNIESZKA ANTKOWIAK

Issue of exchanging the fine for the community punishment

In the article the author presents the issue of exchanging the fine for the community punishment. The community punishment is a relatively new instrument in Polish criminal law. It was established in Penal Code from 1995. The community punishment allows avoiding the negative consequences of isolation in prison such as demoralization. It also conduces to reduction of executive proceedings costs and decrease of prison overpopulation.